

ZDENĚK PINC

LAUDATIO

U PŘÍLEŽITOSTI UDĚLENÍ

CENY NADACE DAGMAR A VÁCLAVA HAVLOVÝCH VIZE 97

JANU SOKOLOVI

PRAŽSKÁ KŘIŽOVATKA 5.ŘÍJNA 2016

STVOŘENÍ CHÁPAT JAKO DAR ANEB Z VĚDOMÍ DLUHU PLYNOUCÍ VDĚČNOST

Tlustý podvodník pan Maresku z Jirotkovy humoristické knížky Muž se psem byl přesvědčen, že dluhy drží člověka při životě. Tuto tezi dokládal příkladem svého otce, který byl po celý svůj život dlužen každému, na koho se podíval. Když se s ním jednoho dne při opravě střechy utrhla okapová roura a on na ní zůstal bezmocně viset, sousedi se sbíhali z široka daleka, aby jej zachránili v bláhové představě, že tím posilují naději na splacení dluhů, ke kterému pochopitelně nikdy nedošlo.

Jan Sokol, letos osmdesátiletý, laureát ceny Vize pro letošní rok, rozhodně není ani tlustý, natož aby byl podvodník. Neschopnost podvádět či jen švindlovat je pro Sokola přislovená. Je poctivý až dojemně, dokonce dává k lepšímu příhody, kdy jeho poctivosti jiní využili či zneužili.

Přesto či snad právě proto i Jana Sokola drží dluhy při životě, vlastně dávají životu smysl. Nejde však o dluhy, které jako páni Mareskuové bez skrupulí děláme, ale o smysluplné uznání toho, co jsme dostali jaksi do vínku, bez našeho přičinění jako dar. „Dluh života“ je možná také nejdůležitější a charakteristický pojem pro Sokolovo myšlení.

Dluh života se jmenuje i jeho zatím poslední kniha, kterou mu k životnímu jubileu věnovala jeho Fakulta humanitních studií UK. Napsat si ji ale musel sám. Nejde o soubor gratulačních a příležitostných textů obdivovatelů a přátel, jaký se při takových příležitostech obvykle chystá. Sokolův Dluh života je soubor kratších studií, přednášek, článků a dalších textů pečlivě vybraných z cca půl století literární činnosti pana profesora. Dluh života je dobře zvolený název. Ty nejdůležitější věci jsme totiž všichni dostali zadarmo, život, dar bez našeho přičinění, svět, který v českém a maďarském výměru poukazuje ke světlu, vzduch, abychom mohli dýchat, lásku jsme si také nijak nezasloužili, tu můžeme pouze opětovat. Žijeme zkrátka na dluh, lze jistě říci také, že jsme byli do života a světa uvrženi, ale, dodal bych se Sokolem, většinou do měkkého, pečlivě připraveného prostředí naplněného láskou a radostným očekáváním.

Shrňme to Sokolovými vlastními slovy: „Náboženský postoj ke světu je vzácný a cenný: díky němu mohly kdysi vzniknout lidské společnosti, instituce a nakonec i státy. Proto se ho ovšem dá také zneužít a jedním z důvodů evropské ztráty Boha je i to, že ho zde – na rozdíl od Severní Ameriky – právě státy hojně zneužívaly. Stručně řečeno, náboženství začíná jako odpověď člověka na všechno, co už dostal – život, štěstí, děti, lásku. Nic z toho si nemůžete koupit ani vydobýt. Na to člověk odpovídá vděkem a ovšem také starostí, prosbou, aby mu tyhle dary zůstaly. K tomu v izraelském prostředí přistupuje další prvek – na co se můžeme těšit. Člověk je vůči Bohu vždycky v postavení žebráka, který se však v židovsko-křesťanském prostředí může na něco těšit. Morálka je pak součástí odpovědi, důsledkem. Motivem není strach z trestu, ale vděčnost... Velmi úzce a dnes o tom hovoří i přírodovědci. O úspěchu lidské společnosti rozhoduje, jak dalece se můžeme na druhé lidi spolehnout. Podle sociobiologie je význam lidské kultury v tom, že podporuje vzájemnou důvěru mezi lidmi. A kultura se historicky rozvinula právě okolo náboženských projevů – poesie, právo, hudba, divadlo, písmo, to všechno začíná v náboženském životě. Základem je právě to, o čem mluvíme: náboženství buduje důvěru.

I podle teorie her, třeba podle Zajatcova dilematu, jedině důvěra s jistou opatrností umožňuje soužití lidí.“¹

V Malé filosofii člověka se jedna ze závěrečných kapitol jmenuje Náboženství, kultura a civilizace. Sokol zde trochu provokativně ukazuje, že jeden z nejdůležitějších omylů soudobého světa je samozřejmě přesvědčení, že civilizační stadium vývoje lidské společnosti je vrcholem tohoto vývoje a hegelovsky představuje syntézu předchozích stadií kultury a náboženství. U Sokola je civilizace spíše na povrchu než na vrcholu. Je to stadium, kde vystačíme s návody k použití. Chceme-li porozumět, musíme hlouběji, do kulturní vrstvy, a hledáme-li kořeny, musíme se zabývat náboženstvím.

Antropologické teorie daru vypracované v minulém století ukazují, že dar je potřeba přijmout a opětovat, ne bezprostředně po obdarování, ale později v příhodném čase. Není tak důležité opětovat dar vůči tomu, kdo nás obdaroval, často to dokonce ani není možné. Lásku rodičů nemůžeme v plné míře vrátit jim, vracíme ji však svým dětem. To, že se se mnou v životě zacházelo lépe, než jsem si zasloužil, a to je mé pevné životní přesvědčení, nemohu oplatit těm, kdo se o to přičinili, ale těm, kdo to potřebují a nějak se ocitli v dosahu mého života. To je ryze sokolovské tvrzení, ale já jsem na to přišel sám, o pár let dříve, než jsme se s Janem Sokolem sprátelili. Od Jana Sokola jsem se naučil, že na této zkušenosti je možné založit nejen život, ale také jeho theoretické² základy, s trochou neskromnosti snad můžeme říci i filosofii.

Ale nepředbíhejme. Zkusme nejprve stručně zrekapitulovat běh Sokolova osmdesátiletého života, abychom viděli, odkud se jeho usilování vzalo, jak se vyvíjelo a proč dospělo tam, kde je dnes oslavováno. Sokolův příběh je dobře dokumentován literárně i audiovizuálně, takže si nečiníme nárok na originalitu, některé motivy však nesou pečeť osobní zkušenosti, zejména z posledních cca třiceti let³.

Jan Sokol se narodil v Břevnově v roce 1936 do vzdělanecké, středostavovské rodiny. Ve zmíněném rozhovoru říká autor, že otec byl architekt. To je pravda, slušelo by se dodat, mj. rektor Umprum. Maminka byla historička umění, dědeček Nušl – matematik, založil

¹ Beránek, J., *Jan Sokol – Nebát se a nekrást*, Portál 2003, s. 63–4. V tomto textu dávám přednost v uvádění Sokolových myšlenek mluvenému slovu před citací z odborných publikací. Snad podle zásady „svůj k svému“, i tento text je především určen k proslovení.

² To není překlep ani gramatická chyba. Chci jen zdůraznit původní souvislost výrazu s řeckým THEOS, ostatně dlouho už si myslím, že reforma pravopisu měla v tomto případě hlubší smysl v souvislosti s tzv. vědeckým ateismem.

³ Ve velmi stručné, ale výstižné zkratce najdeme přehled Sokolova života v právě vydané knize *Dluh života* na s. 8–14, kde je znovu otištěn rozhovor z *Mladé fronty Dnes* z roku 2004, na některé detaily z tohoto rozhovoru upozorním níže.

hvězdárnu v Ondřejově. Sokolovo dětství bylo šťastné, i když je záhy poznamenala válka a později nástup komunismu. Do kurikula si nepíše, že kouřit se naučil jako devítiletý od vojáků západní armády, kteří v Břevnově tábořili, jeho první láska měla jméno Camel, později ji nahradily startky. Šířil jsem jednu dobu pomluvu, že se pořád ještě vyrábějí hlavně kvůli Sokolovi.

Když jsem se před pár měsíci od oslavence dozvěděl, že zanechal kouření, protože mu to přestalo chutnat, otřásl to mnou. Měl jsem pocit, že se hroutí svět a přestávají platit přírodní zákony. Také jsem měl obavu, co to s ním udělá. Představte si: žádný absták a přitom nikotinista velkého formátu. Dokonce s úsměvem připouští, že jednou třeba zase kouřit začne. Vůbec nezanevřel na kouření a kuřáky, jak to bývá podle zásady: poturčenec horší Turka, ale zastaví se s pokušujícími vyhnanci ze slušné společnosti a zálibně ochutná dým rozptýlený v ovzduší. Čekali byste, že si v příští chvíli zapálí, ale kdepak, prostě pohoda.

„Po deváté třídě jsem nemohl na gymnázium, i když jsem měl dobré vysvědčení, a rodiče mi sehnali zlatnické učení. Jsem jim za to velice vděčný: bylo to krásné řemeslo a potkal jsem tam výborné lidi. Jen doporučení ke studiu mi dát nechtěli, a tak jsem odešel dělat mechanika ve výzkumu urychlovačů. Tam jsem potkal také první upřímné a čestné komunisty – a musel se s tím nějak vyrovnat.“ Říká Jan Sokol ve zmíněném rozhovoru. Přistihnout jej při chybě nemívá člověk příležitost často. Když se to stane, obvykle za tím něco je: Brzo po Vítězném únoru nemohl chodit Sokol do deváté třídy, základní vzdělání bylo osmileté, devítiletka byla zavedena až v šedesátých letech. Na gymnasium⁴ ho vzít nemohli tak jako tak, protože bylo tehdy zrušeno a zavedeny jedenáctiletky. Sokol však byl žákem osmiletého arcibiskupského gymnasia, které bylo zrušeno, když ukončil tercii a studovat mu nedovolili, protože pocházel z buržoazní a katolické rodiny. Opět chyba z neokázalosti, nechce být považován za oběť, kterou nesporně byl, malér, který jej potkal, bere jako příležitost, ve které je třeba se osvědčit. Nejde o lež v hanlivém slova smyslu, ale o cosi jako ‚pia fraus‘, snahu o to, neuvádět čtenáře do rozpaků a nebudit dojem okázalosti.

Maturitu udělal při zaměstnání, po několika letech zanechal studia na Matematicko-fyzikální fakultě UK, protože našel práci, která jej naplňovala. V jiném rozhovoru věcně konstatuje, že brzy věděl v důsledku této práce víc, než se tehdy učilo na vysokých školách. Později, ve Výzkumném ústavu matematických strojů (VÚMS), se sešla parta lidí, kteří začali budovat nový obor, tenkrát se jim říkalo programátoři, dnes jsou to ajťáci.

⁴ To také není překlep. To, co bylo zrušeno, se jmenovalo jak napsáno a slo o instituci, která se lišila od později založeného gymnázia nejenom pravopisem.

Pokud vím, dějiny VÚMSu dosud nebyly sepsány, a pokud se nemýlím, je to velká chyba, kterou by ještě bylo možné napravit. Mnozí lidé z téhle báječné party ještě žijí, ale ubývá jich a ti nejmladší už překročili sedmdesátku. Já jsem VÚMS a jeho atmosféru zažil jaksi zvenčí. Během své desetileté vynucené „kariéry“ programátorské, jsem si tam často jezdil pro rozumu a získal jsem tak postupně řadu dobrých kamarádů.

Bylo to oáza v reálně socialistické poušti, lidé tam pracovali s nadšením, zatímco jinde panovalo „důdoprdo“, důsledné dodržování pracovní doby. V éře reálného socialismu Sokol říkával, že člověk buď pracuje „do výše svého platu“ a pak má být spokojen s odměnou, kterou dostává, nebo jít jinam, anebo ho práce baví a pak pracuje podle svých sil a schopností a nekazí si náladu výší svého výdělku.

Tehdy jsem si také uvědomil, že mé samozřejmé přesvědčení, že Sokol sice pracuje jako programátor, ale především je filosof, není vůbec samozřejmé. Jeho kolegové byli zděšeni či pobouřeni představou, že geniální programátor Sokol může být považován za nějakého filosofa. „Vole!“, řekl mi tehdy jeden významný vumsák. „Není na světě mnoho lidí, kteří napsali operační systém, ale Sokol patří mezi ně.“ Později jsem se MOS, malý operační systém, musel naučit, a pak jsem dokonce nějakou dobu ‚programoval‘ výplaty pro n. p. Supraphon na kafemlejnků EC 1021.⁵ Jan Sokol mne při té příležitosti vybavil obstarožním strojopisným manuálem, který před léty sepsal pro potřeby Tvářistů, kteří na počátku normalizace hledali útočiště v programátorském podniku PVT, a udělali stejnou zkušenost jako já, ale o deset let dříve. Byl to pouhý dvoulist papíru, kde bylo vypsáno, co dělat, když nastane s počítačem potíž. Text byl stručný, vtipný a končil větou: „Když vše selže, volej ve dne: následovalo číslo do VÚMSu, v noci: následovalo Sokolovo domácí telefonní číslo.“⁶ Jednou nebo dvakrát během těch let jsem byl donucen sáhnout k noční konzultaci, přítel na telefonu v prvním případě neselhal, ve druhém byl problém zapeklitý, a tak Sokol nakonec nasedl na noční tramvaj a přijel z Břevnova až na Budějovickou a ukončil má muka. Asi po hodině chybu odstranil a kolem třetí ráno se vydal zpět k domovu s lakonickým komentářem, že do práce je ještě příliš brzo.

V uvolněných šedesátých letech se Jan Sokol seznámil se svojí budoucí ženou Františkou, dcerou Jana Patočky, pozdější slavistkou, specializovanou zejména na běloruštinu. Jejím

⁵ Dnes se kafemlejnec říká systému výpočtu vědeckého výkonu, tenkrát, v osmdesátých letech, to byl počítačově prastarý stroj, jehož operační systém měl na svědomí Sokolův tým z VÚMSu, oba, systém i stroj, byly tehdy již ve věku dospělého muže, ale v počítačové branži měly být dávno v penzi, vlastně ve šrotu. Ještě když jsem na jaře 1990 odcházel, vesele měly dál.

⁶ Pro čtenáře mladšího věku dodávám šokující informaci, že mobily tenkrát ještě vůbec nebyly.

prostřednictvím se Sokol dostal do studentského a akademického prostředí. Velký vliv na něj měl tehdy zejména Jiří Němec, jehož inspirujícím vlivu vděčí česká vzdělanost a kultura za mnohé. Duch druhého Vatikánu tehdy proudil i do poststalinské Prahy, Sokol začal číst Teilharda de Chardine, překládat a psát do časopisu Tvář.

Po pádu komunismu jsme se sešli na nově zformované katedře filosofie a filosofie výchovy na Pedagogické fakultě UK. Pro mne si tenkrát na Vyšehrad přišli studenti, které poslal Bohuslav Blažek, a tak jsem se přihlásil do konkursu, Sokola patrně přemluvil Radim Palouš, když se stal po dlouhých letech prvním svobodně zvoleným rektorem. Sokol měl totiž problém, neměl ukončené vysokoškolské vzdělání, ale tenkrát v revolučním nadšení se zdálo, že to nevadí, a než se to začalo řešit, byl zvolen místopředsedou Federálního parlamentu. Tehdy jsem prosadil, že si ponechá alespoň symbolický úvazek a začala naše těsná spolupráce. Studenti chodili nadšeně na všechny přednášky a my jsme nadšeně přednášeli. V parlamentu se ale psaly dějiny a odehrávaly se tam bitvy a diskuse, jejichž trvání bylo těžké odhadnout. Tehdy jsem po domluvě začal chodit na všechny Sokolovy přednášky. Když to šlo, přijel z parlamentu, tehdy ještě od Národního musea, často autem s majáčkem a přednášel, když to nešlo, přednášel jsem místo něho. A tak jsem se v průběhu vcelku krátké doby důkladně naučil jeho přednáškový repertoár a brzy jsme mohli spolupracovat takřka nasepe. Později, když se Sokol stal ministrem školství, jsme si to zopakovali v bleděmodrém. Sokol neměl akademickou přípravu ve filosofii, ale měl vynikající jazykovou přípravu, uměl nejen latinsky a řecky, ale i francouzsky, anglicky a německy, ve všech případech, jak se říkalo, slovem i písmem, měl hodně přečteno, přednášel i v bytových seminářích, včetně toho, který se konal u nás. Měl také skvělé učitele, sám vzpomíná na Otu Mádra, Jiřího Reinsberga, Jirku Němce, Josefa Zvěřinu či J. B. Součka. Jana Patočku do výčtu svých učitelů nezařazoval, je však nesporné, že na něj měl obrovský vliv a patrně i naopak.

Jednou jsem kompenzačně poprosil Sokola, zda by za mne nevzal přednášku o Heideggerovi. Jeho se nemusíte bát poprosit o pomoc, on má pro přátele skoro vždycky čas a také se nestydí požádat o záskok, když potřebuje. Přednášku jsem si nechal nahrát a užasl jsem, bylo to krásně vypracované, nádherně srozumitelné a byl tam motiv, který jsem ještě nikde neslyšel ani nečetl. Sokol ukazoval, že Heidegger se nevěnuje rytmickému času a proč. Ptal jsem se Jana, kdy přednášku vypracoval, že jsem to od něj ještě neslyšel. Odpověděl, že na to měl dva týdny, a tak znovu přečetl Sein und Zeit a došlo mu to. Potom z toho vznikla kniha Čas a rytmus, která vlastně výjimečně není vysokoškolskou učebnicí napsanou pro potřeby IZV UK nebo později FHS UK. I ona však vznikla v jistém smyslu z přednášky.

K tomuhle mezičasu patří také krátká, ale krásná doba v Přítomnosti. Kde jsme tenkrát v té hektické době brali na všechny ty aktivity čas? Přítomnost ale skončila na finanční úbytě, Sokol skončil v parlamentu a Občanské hnutí prohrálo volby a ještě Universita Karlova ukázala, že v Praze zvyklosti z Ameriky neplatí. Bez diplomu tady nikdo vyučovat nemůže. Jan Sokol málem skončil jako novinář, v těch nejtěžších chvílích převzal vedení redakce Přítomnosti, ta byla zadlužená až na půdu a už se jí nepovedlo zachránit.

Tehdy přišla možná největší chvíle mého života. Nevypadal sice sklesle, ale nějak jsem vytušil, že „na tváři lehký úsměv, hluboký v srdci žal“, dal jsem si tu práci a přesvědčil jej, že ani po padesátce není pozdě na universitní kariéru. První krok se sice moc nepovedl, Sokol se stal magistrem obecné antropologie, to byl první obor, který na UK provozoval Institut základů vzdělanosti UK. Podle tehdy platných pravidel byla Sokolovi uznána léta předchozího studia, vykonal všechny potřebné zkoušky a slavně obhájil magisterskou práci. Obhajoby se tehdy zúčastnilo dvacet universitních profesorů. Užili jsme si tu demonstraci vzdělanosti, ale přišla studená sprcha. Novinář z krachujícího deníku Práce, nebudete mi to věřit, ale jmenoval se Ovečka, kdo by dneska věřil na náhodu, napsal článek, že se Sokol domohl universitního diplomu podvodem. Podkladem byly informace od několika ze změny režimu frustrovaných úřednic z FF UK. IZV UK totiž neměl oprávnění vydávat diplomy a musel v této záležitosti spolupracovat s některou z fakult UK. Na tomto základě také děkan Vrhel diplom řádně vystavil a podepsal. Úřednice však o této praxi nevěděly, a tak místo aby se zeptaly děkana nebo mne, běžely do novin a prý dokonce i na policii. Byla z toho docela nechutná aféra, i když se nakonec všechno vysvětlilo. Měl jsem tehdy neoprávněný pocit, že jsem trpěl více než Sokol, a hrozně jsem si to bral. Byla to moje odpovědnost a hlavně jsem se bál, že Sokol nebude už chtít o akademické kariéře ani slyšet. Stal se však pravý opak. Náš oslavenec se zdravě naštvál a rozhodl se, že všem ukáže. Během šesti či sedmi let udělal všechny akademické tituly, které máme, a každý doprovodil původní knihou, všechny se dočkaly reedice, některé teď znovu u příležitosti jubilea.

Jan Sokol má unikátní nadání pro to, aby říkal složité věci srozumitelným způsobem, a přitom jejich obsah ani v nejmenším nediskredituje. Toto nadání jej svrchovaným způsobem kvalifikuje pro učitelskou profesi, zvláště když je spojeno s neuvěřitelnou odbornou kompetencí v řadě různých oborů. Protože základní zaměření jmenovaného osciluje mezi filosofií a antropologií, nejde v tomto případě o rozptylování zájmů, ale o fundamentální poukaz k tomu, že ekonomie, sociologie, psychologie, právo a další disciplíny odkazují ke společ-

nému původu ve filosofii a v přítomné chvíli spějí k interesantní syntéze na bázi širokého spektra antropologických disciplín od filosofické antropologie, antropologie etiky a politiky, antropologie ekonomické a antropologie práva a náboženství.

Pozoruhodná šíře Sokolových zájmů sahá do všech těchto oblastí a dala také vzniknout za pouhé čtvrt století Sokolova akademického působení celé řadě základních vysokoškolských učebnic v celé této řadě disciplín. Lze říci, že téměř všechny Sokolovy knihy vyrůstají z jeho přednášek pro studenty, jsou nějakou dobu prověřovány diskusemi v seminářích a průběžně získávají knižní podobu, která se pak ještě dotváří v dalších vydáních těchto knih.

Jan Sokol je skvělý přednášející, jeho přednášky vynikají jasnou stavbou a pregnantními formulacemi. Přednáší zásadně spatra, ale z audiozáznamů je zřejmé, že by Sokolovo mluvené slovo bylo možno tisknout téměř beze změny. Výklad je sevřený a stručný a nutí posluchače ke spoluúčasti, přináší nejen poučení, ale také otázky k dalšímu zamyšlení. Stojí za podotknutí, že jmenovaný je schopen přednášet a disputovat nejen česky, ale také francouzsky, německy, anglicky a rusky a také tak pravidelně činí. Není mnoho akademiků nejen v České republice, kteří byli pozváni k semestrálnímu učitelskému působení na Harvardské universitě...

Sokolův styl práce v semináři vynikne zejména, když se v semináři probírá cizojazyčný text, celá řada takových seminářů vedla posléze k vydání překladů vynikajících textů předních filosofických myslitelů. Dlouhá řada překladatelů vděčí Janu Sokolovi za to, že příkladně dokáže své schopnosti předávat druhým. Důležitá součást bakalářského studia humanitní vzdělanosti FHS UK – překlad odborné knihy z cizího jazyka by bez Sokolova vlivu a příkladného působení nemohla vzniknout a fungovat již bezmála dvacet pět let. Obdobný význam mají také Sokolovy „spanilé jízdy“ se studenty a kolegy do zahraničí. Za čtvrt století už se jich uskutečnilo několik desítek. To se objedná autobus, vybere lokalita, sežene levné ubytování, a zbytek se přenechá Sokolově erudici, zkušenosti a jeho domácí přípravě. Zážitky účastníků jsou pak nezapomenutelné.

Za tuto dobu také profesor Sokol úspěšně vedl i posuzoval desítky bakalářských, magisterských i doktorských prací. Je znám svou náročností, která se sice pojí s laskavostí, ale tam, kde student neprojeví náležitou snahu o nápravu chyb, bývá Sokolův posudek nekompromisní a striktní. V posledních letech se mu již předkládají pouze práce ambiciózní a kvalitní. Mezi jeho žáky se počítají téměř všichni výborní mladší učitelé FHS UK a také řada mladých učenců z celé řady dalších škol a institucí.

Neopominutelné je také Sokolovo neúnavné budování české Wikipedie. Za ta léta napsal a opravil několik tisíc hesel této důležité příručky moderní vzdělanosti a má lví podíl na její postupně vzrůstající úrovni. Na závěr jeho stručného učitelského profilu jsme ponechali jeho přednáškovou činnost široké veřejnosti. Ta předchází jeho činnost akademickou o celá desetiletí, kdy Sokol nemohl na universitě působit, a lze bez rozpaků říci, že v tomto ohledu se se Sokolem patrně nemůže měřit nikdo. Protože profesor Sokol o této činnosti nereferuje a koná ji neokázale a vlastně v skrytu, chybějí pro výkaz potřebná data, ale takových přednášek jsou spíše tisíce než stovky. Jan Sokol pravidelně týden co týden objíždí republiku a přednáší pro nejrůznější publikum na nejrůznější témata, a kde jej jednou poslouchali, požadují pokračování, a neznám případ, kdy by Sokol žádosti o přednášku nevyhověl. Přednáší pro odborná a profesní grémia, pro lékaře, právníky, architekty, učitele, inženýry či faráře, nebo pro laickou veřejnost, školní mládež, farní sbory katolické i protestantské, university třetího či čtvrtého věku s pokorou a zaujetím, jež si zaslouží označení misijní, ovšem bez hanlivého příděchu. Také přednášková činnost jmenovaného v zahraničí je obrovská, takže profesor Sokol tráví podstatnou část života na cestách. Zda někam cestuje, odněkud přijel, nebo pracuje v lokálním provedení, se zvenčí moc nepozná, protože jej provází ve všech případech jeho brašna, která je na aktovku objemná, ale na běžné cestovní zavazadlo malá. V tomto smyslu se Sokol drží staré universitní zásady peregrinace, prostě Sokol stěhovavý...

Z genetického hlediska je první Sokolova kniha Člověk a náboženství, obsahuje výklady, které formuloval a přednáškami ověřil již za bývalého režimu. Jakýsi svorník tvoří Malá filosofie člověka doplněná Slovníkem filosofických pojmů, to je učebnice základní a obsahuje in nuce rozvrh knih, které byly napsány později. Následovala Filosofická antropologie, která se původně jmenovala Člověk jako osoba. Mně se ten původní titul líbí víc, neboť poukazuje k Sokolovu původnímu filosofickému východisku, personalismu a k integrálnímu studiu člověka. Dodnes se obor, se kterým jsme na UK před pětadvaceti lety začínali, jmenuje Obecná antropologie – integrální studium člověka, neboť kombinuje Boasův koncept antropologie fyzické, lingvistické a sociální s motivy filosofické, kulturní, historické antropologie a etologie člověka. Jsme hrdí, že prvním absolventem tohoto oboru na UK je právě Jan Sokol.

Po filosofické antropologii nutně přichází kniha Moc, peníze a právo, která doplňuje původní filosofický rozjezd i v oborech, které se dnes k filosofii nehlásí. Jde vlastně o antropologii ekonomickou, právní a politickou. Zatím posledním terčem Sokolova úsilí je etika, rovněž

koncipovaná antropologicky, to je úroveň naší společné knížky Antropologie a etika z roku 2003, později se k tomuto rozvrhu nejen v názvu připojí pojem života. Sokol píše jakousi filosofickou biologii, či psychologii v někdejším Aristotelském chápání – „duše je život v živé bytosti“. V poslední verzi zpracování přibyl ještě pojem instituce. Etika instituční a etika dědice, zatím poslední Sokolem propracované koncepty, patří nepochybně k tomu, co z české myslitelské produkce posledních let má největší naději na příznivý ohlas v zahraničí. Pokud jsem správně porozuměl redaktoru Žemlovi na posledním setkání s Janem Sokolem v knihovně Václava Havla, pak nakladatelství Vyšehrad chystá nové, opět podstatně přepracované vydání Sokolovy antropologie náboženství, která by mohla být završením bohatého díla.

Na počátku autorského působení Jana Sokola jsou dvě knížky, které mohly vyjít i za bývalého režimu. Je to krásná knížka překladů z díla mistra Eckharta s obsáhlou Sokolovou studií o středověké mystice a knížka Jak počítá počítač. Knížka vyšla ve Státním nakladatelství technické literatury v roce 1979, tedy dva roky po Chartě 77. Kdo nevěří, ať tam běží! Od redaktorů SNTL to tenkrát chtělo nejen pořádný kus odvahy, byl to také akt strategického a diplomatického mistrovství. Knížku kupodivu stojí za to číst i dneska. Podle mého je to možná poslední pokus ukázat laickému čtenáři, jak počítač pracuje, mechanik a didaktik Sokol se tu uplatnil zcela mimořádně. Dnes už něco takového není ani myslitelné, Sokol někdy trochu žertem říkává, že dnes by to už nikdo nevyšvětlil ani jemu.

Hned na počátku devadesátých let jsme společně s Janem Sokolem a dalšími prožili na vlastní kůži zázrak téměř biblických parametrů. Vláda tehdy rozhodla o redukci ústavů akademie věd a uvolnila 100 milionů, aby pracovníci, kteří v důsledku toho přišli o zaměstnání, mohli přejít, pokud o to stojí a jsou kvalitní, na vysoké školy. Tenkrát, bylo to tuším v roce 1992, snad v dubnu, přijeli na výjezdní zasedání Centra pro teoretická studia UK a AV předseda AV Rudolf Zahradník a rektor UK Radim Palouš se zprávou a výzvou, abychom tuhle příležitost nenechali zmarnit. Tehdy mne Radim vyzval, abych oprášil ten projekt studia, který máme připravený, a já jsem zachoval dekorum a nepřiznal, že vlastně žádný projekt nemáme, řekl jsem jen vstřícně, že to do zítra připravím. A ten projekt jsem přes noc napsal. Druhý den, v neděli, jsem jej představil, ohlas byl povzbudivý, a profesor Zahradník řekl: „Tuhle věc dotáhneme do konce, dostanete barák.“ A my jsme unisono s Radimem dodali: „A my vezmeme všechny propouštěné akademiky, kteří k nám budou chtít nastoupit.“

A na to jsme si plácli. Kde je ten zázrak?

Na podzim toho roku jsme zahájili výuku programu studií humanitní vzdělanosti, se 360 studenty, 16 učitelů bylo zapláceno z těch vládních milionů. Nebudu tady ten příběh vykládat, bylo by to dlouhé a vyprávěl jsem jej již mnohokrát. Tu věc jsme měli „na hrubu“ především Jan Sokol a já. Nápad a způsob zpracování, včetně myšlenky zavedení studia formou „liberal education“ je asi převážně můj, i když závislost na amerických a britských tradicích byla značná, a ne náhodou dostal Andrew Lass nedávno cenu Vize za průkopnickou práci v této oblasti. Dost jsem od nich opisoval. Obsah je téměř celý Sokolův, navíc na rozhodujících křižovatkách opakovaně zasahoval předvídavě a nekompromisně, s upřímnou a klidnou vírou opravdového křesťana. Já jsem křesťan tak trochu na baterky, dělal jsem, co jsem mohl, někdy i o trochu víc, ale nevěřil jsem, že se to může povést. Za žádnou cenu jsem však nechtěl být tím, kdo to zabalí a zkazí. Jeden dobrý přítel kdysi řekl, že pokud je Sokol otcem té školy, pak já jsem její matkou. To se mi líbilo a líbí. Jeden z těch původních studentů nedávno rozhodl hospodský spor pamětníků, zda chodili na Pincárnu nebo do Sokolovny tak, že řekl: „Já chodil na Pincárnu v Sokolovně.“

Dnes už je jasné, že ten projekt jsme udělali a nehrozí, že by se to všechno proměnilo v sen uplynulé noci. Dnes už Fakulta humanitních studií UK nestojí na mně ani na Sokolovi, i když k ní oba a rádi patříme. Má mladý učitelský sbor a pořád ještě atmosféru, kterou jsme se snažili přenést z někdejšího VÚMSu. Přežili jsme i Sokolovo ministrování a jeho kandidaturu na presidenta. To první ve zdraví a pohodě, bylo to dočasné a bylo na první i druhý pohled patrné, že to bylo k leccemu dobré. To druhé jsme přežili také, snad dokonce i ve zdraví, ale v pohodě rozhodně ne. Hodně jsem Sokolovi přál, aby vyhrál. Věděl jsem to už tenkrát, ale tenkrát to byla jen vidina, dnes je jasné patrné, že by pro Českou republiku bylo bývalo lepší, kdyby jejím prezidentem nebyl Václav Klaus, ale Jan Sokol.

Důvodů, proč Sokol nevyhrál, lze uvést celou řadu, já je vypočítávat nebudu, nemělo by to ani smysl. Co se stalo, stalo se a nemůžeme to změnit. Přidám však jeden důvod, který by snad mohl pomoci porozumět tomu, co je Jan Sokol zač.

Myslím si, že Sokol s Klausem prohrál, protože vůbec nemá sportovního ducha. Pokud vím, nikdy aktivně nesportoval, neumí prý ani plavat a co je vůbec nejhorší, ani nefandí. Pokud něco Sokola nepostihlo, pak je to duch sokolství, a při tom je ve zdravém těle zdravý duch. Když se někdo dočká osmdesátky v tak plném lesku a kráse, musí být zdravý jako řípa. A možná právě proto, že nikdy nesportoval. Za mého mládí se říkalo vrcholovým sportem k trvalé invaliditě. Václav Klaus je naproti tomu sportovec každým coulem, dokonce vrcholový a také příkladný fanoušek.

Základní dřeň sportovní etiky v nepokleslém tvaru je zásada fair play. My to překládáme jako ctít pravidla, to by se Sokolovi líbilo, ono to ale znamená víc. Abychom mohli hrát, musíme určit, kdo hraje s námi a kdo proti nám. Když to neuděláme, zejména v kolektivních sportech, žádná hra nebude. Sokolova antropologická teorie hry říká, že hra je život na nečisto, výsledky se nepočítají do života, smyslem hry je naučit se ctít pravidla a vybavit se tak příznivě pro život, ve kterém v posledu jde o život, a je-li to tak, tam žádná pravidla v posledu neplatí. Jestliže z hlediska teorie se výsledky ve hře do života nepočítají a hra o peníze z definice přestává být hrou, pak moderní, zejména vrcholový sport není hrou a jeho smyslem není ctít pravidla, ale vyhrát. Václav Klaus je znám svými výroky, jako je například ten o rozhodčích: Rozhodčí je součástí hry, oklame-li hráč rozhodčího, je to vlastně stejné, jako by oklamal protihráče. Je to důmyslné, pokud mu to projde, pokud neprojde, je to smůla. V sokolovském smyslu se vrcholový sport a zejména fandění poněkud přeceňuje, Je třeba chápat, že fandění je sice silný a hluboce zakořeněný atavismus, ale především je to ztráta času, jeho zabíjení.

Jan Sokol čas nezabývá, obávám se, že už od dětství a od mládí. Proto toho v životě tolik stihl a stihne, zvládl a zvládne, Jeho rada je prostá: odpočívám od jedné činnosti tak, že dělám činnost jinou, když mne unaví přednáška, nějaký čas překládám, pak si zase čtu a vice versa. Tak tohle jsem se od Jana Sokola nenaučil a už asi nenaučím. Nezájím také jeho neuvěřitelný jazykový smysl a takt, nenaučím se říkat složité věci tak, aby jim ostatní rozuměli. V těch posledních dvou případech to ale není selhání, neboť komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí.

ZDENĚK PINC, ČERVENEC 2016